

Lorestan University

Online ISSN: 2717-2325

Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas

Journal homepage: <http://www.gsma.lu.ac.ir>

Research Paper

Determining and verifying the physical-spatial scope of the historical context and the central core of Hamadan city

Ebrahim Molavi *

* Assistant Professor, Department of Urban Design, Faculty of Art and Architecture, Bu- Ali Sina University, Hamadan, Iran

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 05 July 2022;

Accepted: 28 January 2023

Available online 10 May 2023

Keywords:

Historical cores, Historical context unit Management, Central core zoning, Hamadan city.

ABSTRACT

The fabric of the historical centers of Iranian cities along with its physical and semantic works, represents the attractiveness, distinctiveness and unique characteristics of the city's location, history and culture. This is while these valuable and identity-giving pillars in the cities are facing many problems in physical, social, economic, cultural, etc. dimensions, and ignoring the problems of these tissues due to the passage of time and the long life of its valuable buildings. It can lead to the destruction of the culture and identity of a society. The historical and central fabric of Hamedan city as one of the old and civilized cities of the country due to the conflict between the past and modern functions, has suffered from limitations in infrastructure and physical capacity in the fabric and has created heterogeneous relationships between its functional content and physical structure. . In this regard, the aim of the current research is to identify and determine the physical limits of the historical fabric and the central core of the city. The study method is analytical-descriptive and based on map information (1956) and using the expert opinions of research experts, four options were presented for the scope of the historical context of the city. Next, using the Delphi method, the indicators for determining the appropriate physical range were extracted and the proposed ranges were prioritized using the hierarchical method (AHP). Based on the findings of the research and the analysis of the proposed options based on the indicators, the first option (the central ring of the city) with a score of 1.29, received the highest percentage of desirability as the physical area of the historical context of Hamedan city.

1. Introduction

The historical context includes that part of urban contexts that were formed before 1921. In Cities with a long historical background, which have a physical tissue sequence, the city center

usually coincides with its old core. The most important historical attractions of these centers are religious, religious and commercial places such as mosques, markets and churches. The centers of cities with a long history have a high potential due to their geographic centrality, ease

*Corresponding Author.

Email Addresses: e.molavi@basu.ac.ir (E. Molavi).

To cite this article:

Molavi, E (2023). Determining and verifying the physical-spatial scope of the historical context and the central core of Hamadan city. *Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas*, 4 (13), 25-46.

 Doi:10.52547/gsma.4.1.25

of access, centrality of economic gravity and historical-cultural characteristics. Today, the historical parts and centers of most of the country's cities are somehow dilapidated. In the meantime, the historical and central context of Hamedan city as one of the old and civilized cities of the country, while playing the roles of the past, has faced a large amount of demand for communication, commercial and service functions. Meanwhile, the first step towards the formation of a single and integrated management in the central and historical core of the old city of Hamedan is to determine the actual scope of the fabric for separate zoning and special management of the historical fabric. In fact, identifying and determining the limits of the historical area and creating a new urban area can be done according to the socio-economic conditions of each urban community, and the preservation of historical areas. The current research was conducted with the aim of investigating and prioritizing the range of historical context in the central core of Hamadan city.

2. Methodology

The current research is descriptive and analytical, and in terms of data collection, it is a survey type. The statistical population of the research includes experts, experts, officials and city managers of Hamadan, who were selected by the available targeted sampling method in the number of 38 people. For the analysis, the indices of the Delphi extraction method and hierarchical analysis (pairwise comparisons) were used. Finally, the SAW method was used to select the final option.

3. Results

Delphi method was used in order to identify and extract criteria to analyze the situation and compare the proposed options in order to prioritize them based on having the criteria of becoming a central core municipal area. 38 experts in Hamedan urban management field were asked to

provide the most important criteria for determining the new scope of the municipality. Then, the location of each of the elements is marked according to the survey carried out in the mentioned ranges, and in the next step, the area of each of them is calculated according to the proposed options. Finally, in order to determine the most appropriate option in terms of the concentration and continuity of historical-cultural elements, the ratio of the area of historical-cultural elements to the area of the proposed area was obtained, which is the criterion for determining the score of the appropriate option. The resulting ratio is a number between zero and one, obviously, the closer the said ratio is to one, and the higher the score will be for the proposed option. Based on the criterion of concentration and continuity of cultural-historical-religious elements, the proposed option 1 with a higher score has been prioritized. Also, in order to experience and analyze more precisely, the amount of discontinuity created in the municipality's existing neighborhood in case of the implementation of the central region plan was also examined. The number of changed localities was extracted according to the proposed options and based on that, the points received for the proposed options were determined. In order to check the income generating potential of each of the proposed options, the incomes from general taxes and specific taxes have been investigated. For this purpose, a list of potential income-generating uses was prepared and their location was specified in each of the proposed options. At the end, in order to evaluate and prioritize the options, the area of potential income generating areas of each area was divided by the total area of the proposed area and their ratio was obtained and evaluated.

4. Discussion

The results showed that the first proposed option (the central ring of the city) has the highest score according to the experts in all four indicators; 1- The concentration and continuity of cultural-historical-religious elements, 2- Determining the border of the regions based on urban features and edges, 3- Maintaining the cohesion and social integration of the traditional neighborhoods, and 4- Income generating potential for the municipality; has earned. Therefore, in total, the proposed option number 1 with a score of 1.29 has the highest percentage of desirability as the physical area of the historical fabric of Hamadan city.

5. Conclusion

The identity of the city of Hamadan is determined by its history. According to the results obtained from the present research, it is expected that the city managers and the trustees of the establishment of the historical and traditional fabric municipality in the center of Hamedan city will take the necessary measures to establish the fabric municipality and protect the valuable assets of the ancient city of Hamedan. To prevent further isolation and deterioration of this area and its nationally and internationally valuable works. And by adopting the appropriate improvement and reconstruction plans, restore the pages of the old historical document of Hamedan.

دانشگاه لرستان

شاپای الکترونیکی: ۲۳۲۵-۲۷۱۷

فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی

<http://www.gsma.lu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

تعیین و تدقیق محدوده کالبدی - فضایی بافت تاریخی و هسته مرکزی شهر همدان

ابراهیم مولوی *

* استادیار گروه طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

اطلاعات مقاله

دریافت مقاله:

۱۴۰۱/۰۴/۱۴

پذیرش نهایی:

۱۴۰۱/۱۱/۰۸

تاریخ انتشار:

۱۴۰۲/۰۲/۲۰

چکیده

بافت مراکز تاریخی شهرهای ایران به همراه آثار کالبدی و معنایی آن، نمایانگر جذابیت، وجوه تمایز و خصوصیات منحصر بفرد مکانی، تاریخی و فرهنگی شهری است. این در حالی است که این ارکان ارزشمند و هویت بخش در شهرها، با مشکلات فراوانی در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... روبرو هستند، و بی توجهی به مشکلات این بافت‌ها با توجه به گذر زمان و عمر زیاد ابنیه ارزشمند آن، می‌تواند به نابودی فرهنگ و هویت یک جامعه منجر شود. بافت تاریخی و مرکزی شهر همدان به عنوان یکی از شهرهای قدیمی و با تمدن کثور در پی تضاد بین کارکردهای گذشته و نوین، دچار محدودیت توان و ظرفیت زیرساختی و کالبدی در بافت شده و روابط ناهمگونی را بین محتوای کارکردی و ساخت کالبدی آن ایجاد کرده است. در این راستا هدف پژوهش حاضر شناسایی و تعیین محدوده کالبدی بافت تاریخی و هسته مرکزی شهر می‌باشد. روش مطالعه تحلیلی - توصیفی است و بر مبنای اطلاعات نقشه‌ای (سال ۱۳۳۵) و با استفاده از نظرات کارشناسی خبرگان پژوهش، چهار گزینه برای محدوده بافت تاریخی شهر ارائه شد. در ادامه با استفاده از روش دلفی شاخص‌های تعیین محدوده کالبدی مناسب استخراج و با استفاده از روش سلسله مراتبی (AHP) محدوده‌های پیشنهادی اولویت بندی شدند. بر اساس یافته‌های پژوهش و تحلیل گزینه‌های پیشنهادی بر مبنای شاخص‌ها، گزینه اول (رینگ مرکزی شهر) با امتیاز (۱/۲۹)، بیشترین در صد مطلوبیت را به عنوان محدوده کالبدی بافت تاریخی شهر همدان به خود اختصاص داد.

واژگان کلیدی:

هسته‌های تاریخی، مدیریت واحد بافت تاریخی، منطقه بندی هسته مرکزی، شهر همدان.

نویسنده مسئول:

پست الکترونیک نویسنده گان: e.molavi@basu.ac.ir (۱، مولوی).

نحوه استنادی به مقاله: مولوی، ابراهیم (۱۴۰۲). تعیین و تدقیق محدوده کالبدی - فضایی بافت تاریخی و هسته مرکزی شهر همدان. فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی. سال چهارم، شماره ۱ (۱۳)، صص ۴۶-۲۵.

Doi:10.52547/gasma.4.1.25

۱. مقدمه

جمعیت بوده است، تغییراتی در بخش قدیمی و در بخش جدید شهر ایجاد کرده است که در تداوم منطقی با گذشته نیستند. (Tavasoli, 2015: 27) امروزه اجزاء و مراکز تاریخی اکثر شهرهای کشور به نحوی با فرسودگی همراه شده است. (Tavakliniya and Mohammadi, 2018: 37) که اگر بازنشاسی و احیاء نشوند و زندگی در آن جریان نیابد، شاهد مرگ تنها شاهدان تاریخ این کشور خواهیم بود (Hanachi, 2003). در این میان می‌توان یکی از مهم‌ترین مشکلات بافت‌های تاریخی واقع در مراکز شهری را عدم یکپارچگی در مدیریت بافت دانست، به نحوی که در بسیاری از شهرها به دلیل تداخل مدیریتی و بی‌توجهی به برنامه‌ریزی و اقدام یکپارچه در محدوده بافت، این محدوده از لحاظ تقسیم‌بندی شهری میان شهرداری چند منطقه پاره‌پاره شده و دچار اغتشاش عملکردی، مدیریتی و تنوع سلايق مدیریتی می‌شود. در این راستا با توجه به تأکیدات قانون برنامه سوم توسعه (ماده ۱۶۶) و قانون برنامه چهارم توسعه (ماده ۱۱۵)، دولت ملزم به در پیش گرفتن سازوکارهای مدیریتی خاص برای اداره بافت تاریخی شهرها و اعطای وظایف و مسئولیت‌های بیشتر به نهادهای محلی است. (Jahangir, 2005) مطابق بند ب ماده ۱۱۵ در شهرهای دارای بافت تاریخی ارزشمند، تشکیلات شهرداری‌ها مورد تجدید نظر قرار می‌گیرد و به منظور انجام امور مربوط به حفاظت از بافت تاریخی این‌گونه شهرها، سازوکار مدیریتی مناسب در شهرداری‌های مذکور ایجاد می‌گردد تا با ایجاد تشکیلات مدیریتی مستقل و دارای وظایف مشخص نسبت به حفظ، احیاء و بهره‌برداری از بافت قدیمی و تاریخی شهر حساسیت و توجه بیشتری را مبذول دارند. چالش مهمی که در این زمینه پیش‌روی مدیران شهری قرار دارد، تعیین محدوده شهرداری بافت تاریخی شهرها (که عمدتاً در هسته‌های مرکزی شهر واقع شده‌اند) می‌باشد که برای در امان ماندن این بافت‌ها از اقدامات تخریبی، ضرورتی فوری محسوب می‌شود. در واقع در پروژه‌های شهری داشتن رویکردی کل‌نگر ضروری به نظر می‌رسد. به این ترتیب که حدود و خط پروژه نمی‌تواند دلیلی بر نادیده گرفتن کنش متقابل آن با

بافت‌های تاریخی شهرها تجسم عینی تمدن و فرهنگ هر جامعه است که بارشد و گسترش شهرها در معرض نابودی قرار گرفته و نوگرایی افراطی در معماری و شهرسازی، شکاف بین هویت جمعی حاضر و ارزش‌های تاریخی را عمیق‌تر کرده است. وجود و استقرار عناصر، راسته‌ها، گره‌های ارزشمند تاریخی، فرهنگی، سیاسی و تجاری، به همراه قدمت و عمر بناها و ظرفیت گردشگری و نقش آنها در تقویت فرهنگی-تاریخی از یک سو، و وجود مشکلاتی همچون ناسازگاری فضاها و فعالیت‌ها و تراکم بیش از حد جمعیت و فعالیت، خالی شدن تدریجی بافت از جمعیت ساکن و ایجاد فضاهای بی‌دفاع و غیر پویا، فرسودگی و عدم استحکام بناهای موجود در بافت و ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی، بر ضرورت نگاه متمایز و برخورد ویژه مدیریتی به این مناطق افزوده است. (Taherkhani and Mutevslia, 2005: 98-99) بافت تاریخی آن بخش از بافت‌های شهری را شامل می‌شود که قبل از سال ۱۳۰۰ه.ش شکل گرفته‌اند، و در شهرهایی با پیشینه تاریخی طولانی که دارای توالی بافت کالبدی می‌باشند، معمولاً مرکز شهر بر هسته قدیمی آن منطبق است. (Edham, 2005: 14) مهم‌ترین جاذبه‌های تاریخی این مراکز عبارتند از اماکن مذهبی، دینی و تجاری مانند مساجد، بازارها و کلیساها (Heydari Chianeh, 2019: 42). این بافت‌ها با مشخصاتی چون قدمت تاریخی، بافت فشرده و در هم تنیده و تمایز از سایر بافت‌های شهر، جذاب و پراهمیت بوده و کل بافت تاریخی شهر را به منزله یک جاذبه مطرح می‌کند. (Shamai and Pourahmad, 2005: 25) مراکز شهرها با سابقه قدیمی، به دلیل مرکزیت جغرافیایی، سهولت دسترسی، مرکزیت ثقل اقتصادی و ویژگی‌های تاریخی - فرهنگی دارای پتانسیل بالقوه بالایی می‌باشند (Mohammad Salehi et al., 2013: 36). توسعه سریع شهرنشینی، تأثیرات قابل توجهی بر بافت‌های کهن و تاریخی بر جای گذاشته است (Mohammad Zadeh Lotfi, 2019: 65). به گونه‌ای که تغییرات کالبدی سریع در شهرهای ایران که در نتیجه تمرکز فعالیتها و حرکات سریع

کاملی از محیط، مردم و نیروهای شکل دهنده ارزشها نیاز است. در دستیابی به تعادل مطلوب نیروها در مناظر فرهنگی نباید تنها به علائم تغییر واکنش نشان داد، بلکه باید از طریق تقویت توسعه پایدار، به مدیریت اصالت در مناظر فرهنگی پرداخت.

منشورها و قطعنامه‌های جهانی در مورد مرمت شهری، بُعد مهمی از زندگی جوامع انسانی را شکل می‌دهند. با بررسی مفاد منشورها و کنگره‌ها می‌توان پی برد که به مرور زمان و با تجارب به دست آمده، ابعاد مدیریتی بافت‌های تاریخی مورد تاکید و توجه بیشتری قرار گرفته است. در این میان می‌توان به قطعنامه کنگره آمستردام (۱۹۷۵) اشاره کرد که به نکات مهمی از جمله ضرورت نقش آفرینی دولت مرکزی در بافت‌های تاریخی به علت عدم توان اجرای طرح‌های حفظ و احیا به وسیله مالکان و مقامات محلی، تاکید بر امر مشارکت به عنوان عامل اصلی و تعیین کننده در ارتقای کیفیت بافت‌های تاریخی، و تهیه طرح‌ها و برنامه‌های حفظ و احیای فراگیر و انجام مطالعات و تهیه طرح قبل از شروع اقدامات اجرایی اشاره کرد. (Habibi and Maqsoodi, 2002). در جدول (۱) برخی از مهم‌ترین تجربیات شهرهای جهان در خصوص مدیریت بافت‌های تاریخی آمده است.

حوزه فراگیر خود در ساختار شهری گردد. در طرحهای توسعه شهری، عدم توجه به ساختار قدیمی شهر با تحمیل شبکه خیابانهای جدید، آسیبهای جدی به یکپارچگی بافتهای شهری وارد میسازد (Qalayeh and colleagues, 2018:73). این بافت‌های ارزشمند به عنوان منابع فرهنگی هر جامعه تلقی می‌گردند (groab, 2001:2-3) و احیاء بافتهای تاریخی ارزشمند شهری باعث ایجاد تداوم حیات ابنیه‌ها در یک نظام به همپیوسته در روند احیای هویت شهری در جهت توسعه پایدار بایستی قرار گیرد (Shatrian, 2018: 63).

با توجه به اهمیت موضوع پژوهش‌هایی انجام یافته که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

Taj Ahmadi Tabrizi & Zamani Fard (2022) در

بررسی جایگاه مدیریت تغییر در حفاظت از مناظر شهری تاریخی قزوین که با استفاده از تحلیل فضایی در محیط جی آی اس انجام یافته است، نشان دادند که تغییرات رخ داده در محدوده تحت تأثیر اجرای طرحهای توسعه شهری، با افزایش قطعات بلوکهای مسکونی ضمن کاهش مساحت آنها، از بین رفتن شبکه معابر ارگانیک بافت تاریخی، و همچنین با کاهش چشمگیر و پراکنندگی فضای سبز روبرو شده است. از نظر Denyer (2017)، برای حفاظت از مناظر فرهنگی و ایجاد سیستمهای حمایتی موثر، درک

جدول ۱. تجربیات برخی از شهرهای جهان در خصوص مدیریت بافت تاریخی

اصول، تمهیدات و تجارب مدیریت بافت‌های تاریخی	هدف اصلی	تجربه
مشارکت مردم یا دخالت صاحب ملک در مرمت و تغییر شکل بنا و عملکرد، معافیت‌های مالیاتی، ارائه وام‌های بانکی و تسهیلات لازم	حفاظت کامل از بافت کهن با اعطای نقش جهان گردی	بث (انگلستان)
حفاظت و انجام مرمت بر مبنای تقویت بنیه اقتصادی شهر در کنار نقش فرهنگی و ارزش‌های آن	حفاظت از بافت کهن با اعطای نقش عمده جهانگردی	شهرهای چستر و یورک (انگلستان)
مشارکت فعال بخش‌های خصوصی در عرصه‌های مختلف پروژه‌های بهسازی و نوسازی بافت، تفویض اختیار به نهادهای محلی به منظور تسهیل در امر اجرای طرح‌ها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی بافت، تامین قسمتی از هزینه طرح‌های مرمت بافت به وسیله دولت مرکزی و محلی و اتخاذ راهکارهایی برای اجبار مالکان خانه‌ها و دیگر کاربری‌ها، بهسازی و یا فروش مستغلات به قیمت واقعی	حفاظت از بافت کهن با اجرای نقش عمده جهانگردی	نیوکاسل (انگلستان)
تشویق نهادهای عمومی نظیر شهرداری و نهادهای وابسته به آن برای سرمایه‌گذاری در مرمت شهری، برنامه‌ریزی بافت تاریخی در مقیاس شهر و منطقه	-حفاظت از بافت تاریخی -بالا بردن معیارهای کمی و کیفی زندگی مردم شهر	بولونیا (ایتالیا)

تهیه طرح برای بهسازی و نوسازی بافت تاریخی شهر با در نظر گرفتن سه جز اصلی شامل: طرح راهبردی، طرح بازشناسی محدوده‌های ویژه، ایجاد نهادهای دولتی و عمومی برای نظارت عملیاتی با قدرت اجرایی لازم، انتخاب مجموعه بناهای واقع در هر یک از مناطق شش‌گانه برای اقدامات مرمت و نوسازی به منظور برانگیختن نوسازی شهری در همه نقاط شهر کهن، تقویت بنیه اقتصادی با جذب گردشگر.	-تاکید بر نقش میراثی	قاهره (مصر)
تقویت بنیه اقتصادی شهر از طریق جذب گردشگر و ایجاد فضاهای شهری جاذب و درآمدزا، ایجاد ارتباط بین طرح‌های مرمت و طرح‌های بالادستی.	ایجاد چهره فرهنگی و احیای حیثیت جهانی شهر تاریخی	استانبول (ترکیه)

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

و نبود مدیریت واحد بافت تاریخی منجر به ارائه خدمات از چهار منطقه مختلف، به طور غیریکسان و در برخی موارد کم برخورداری برخی مناطق نسبت به سایر مناطق و برخوردهای سلیقه‌ای مدیران و متولیان امر شده است. در این میان اولین گام در راستای شکل‌گیری مدیریت واحد و یکپارچه در هسته مرکزی و تاریخی کهن شهر همدان، تعیین محدوده واقعی بافت جهت منطقه‌بندی مجزا و مدیریت ویژه بافت تاریخی است. در واقع شناسایی و تعیین حدود منطقه تاریخی و ایجاد یک منطقه جدید شهری می‌تواند با توجه به شرایط اجتماعی-اقتصادی هر جامعه شهری، و حفظ و نگهداری مناطق تاریخی انجام شود. (Shakoi, 2005). در این راستا پژوهش حاضر با هدف بررسی و اولویت‌بندی محدوده بافت تاریخی در هسته مرکزی شهر همدان انجام شده است.

منطبق بر اسناد و نقشه سال ۱۳۳۵ به عنوان نقشه مبنا (نقشه محدوده بافت تاریخی شهر همدان) و همچنین نظرات کارشناسی متخصصان امر و مدیران مربوطه در جلسات متعدد شهرداری و شورای اسلامی شهر همدان، ۴ گزینه به عنوان محدوده‌های پیشنهادی شهرداری بافت تاریخی هسته مرکزی همدان پیشنهاد شد (شکل ۱). در ادامه به منظور اولویت‌بندی چهار گزینه پیشنهادی و انتخاب گزینه ارجح، شاخص‌هایی بر اساس روش دلفی استخراج و با استفاده از پرسشنامه‌ی تحلیل سلسله‌مراتبی (مقیاسات زوجی)، هر یک از چهار گزینه‌ی پیشنهادی بر اساس چهار

بافت‌های تاریخی، واقعیت انکارناپذیر شهرهایی به شمار می‌روند که واجد پیشینه تاریخی هستند (Daneshpour and Shiri, 2014). در این بین بافت تاریخی و مرکزی شهر همدان به عنوان یکی از شهرهای قدیمی و با تمدن کشور، ضمن تداوم ایفای نقش‌های گذشته با حجم زیادی از تقاضا برای ایفای کارکردهای ارتباطی، تجاری و خدماتی مواجه شده است. این روند محدودیت توان و ظرفیت زیرساختی و کالبدی بافت مرکزی را به همراه داشته، و در پی تضاد بین کارکردهای گذشته و نوین و عدم پاسخ به عملکردهای تجاری موردنیاز، روابط ناهمگونی بین محتوای کارکردی و ساخت کالبدی آن ظاهر شده است. شاید بتوان یکی از مهم‌ترین دلایل وقوع این مشکلات در بافت تاریخی و مرکزی شهر همدان را وجود تداخل مدیریتی و تقسیم این بافت در چهار منطقه موجود شهر همدان دانست. در نتیجه چنین وضعیتی اغتشاش عملکردی-مدیریتی و وجود تنوع سلاقی به دلیل عدم یکپارچگی

۲. روش تحقیق

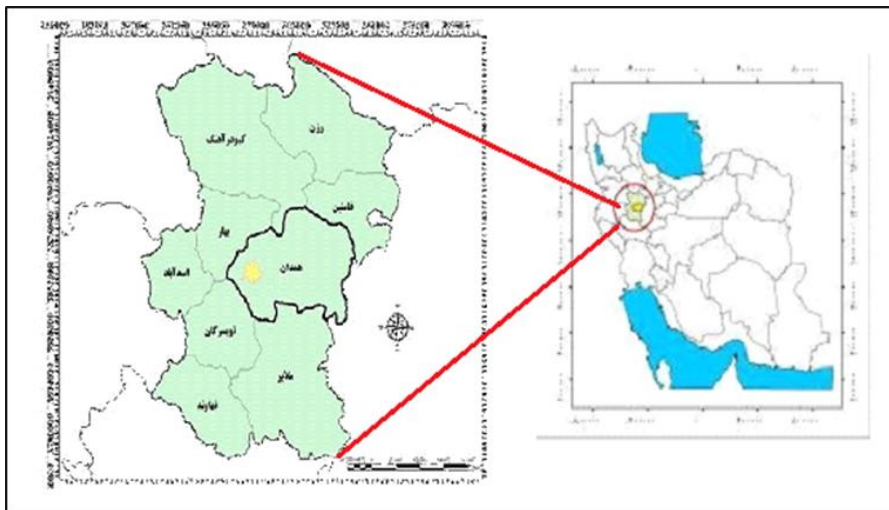
پژوهش حاضر از نظر هدف، از جمله تحقیقات کاربردی و از نظر جمع‌آوری داده‌ها از نوع پیمایشی می‌باشد. جمع‌آوری اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، تجزیه و تحلیل آمار و اطلاعات نقشه‌ای، بررسی‌های میدانی، و استخراج نظرات خبرگان با روش دلفی و توزیع پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری پژوهش شامل کارشناسان، صاحب‌نظران، مسئولان امر و مدیران شهری همدان است، که به روش نمونه‌گیری هدفمند در دسترس به تعداد ۳۸ نفر انتخاب شدند. ابتدا بر اساس داده‌ها و اطلاعات آماری

شاخص استخراج شده توسط خبرگان امتیازدهی شدند. در نهایت از روش SAW در جهت انتخاب گزینه نهایی استفاده شد.

۱.۲ معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر همدان در مرکز استان و عرض جغرافیایی ۳۴ درجه و ۴۸ دقیقه طول جغرافیایی و ۴۸ درجه و ۳۲ دقیقه عرض جغرافیایی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است (Marianji et al., 2017). (120) استقرار شهر روی یک دشت پایکوهی، ویژگی مورفولوژیکی خاصی را به این شهر بخشیده است. به عبارت دیگر جهات توسعه و شبکه‌های شهر عموماً به تبعیت از شیب و با انطباق هر چه بیشتر با محیط صورت پذیرفته است. به طور عمومی شیب

شهر همدان از جنوب به شمال و به تبعیت از شیب دامنه‌های الوند می‌باشد. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ شهر همدان دارای ۵۵۴۴۰۶ نفر جمعیت و مساحت محدوده شهری آن ۵۶۲۴ هکتار و دارای چهار منطقه شهرداری می‌باشد. بر اساس آمارهای موجود، همدان در دوره ۱۳۹۵-۱۳۳۵ با نرخ رشدی حدود ۳/۰۶ درصد در سال از ۹۹۹۰۹ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۵۵۴۴۰۶ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شود که به لحاظ مساحتی ۲/۴۲ درصد از مساحت محدوده شهر همدان و از نظر جمعیت نیز براساس آخرین دوره سرشماری دارای ۱۶۴۰۵ نفر با ۲/۹۹ درصد از جمعیت شهر همدان را در بر گرفته است.

۳ یافته‌های پژوهش

۱.۳ ویژگی‌های جمعیتی و مساحت مناطق پیشنهادی

* ویژگی‌های جمعیتی و مساحت محدوده پیشنهادی

شماره یک

بر اساس مطالعات صورت یافته (جدول ۲)، گزینه شماره یک شامل شش محله از محلات وضع موجود شهر همدان می

جدول ۲. مشخصات مناطق پنج‌گانه پیشنهادی شهر همدان بر اساس گزینه یک

مناطق	مساحت (مترمربع)	درصد مساحت	مساحت (هکتار)	تعداد جمعیت	درصد جمعیت
منطقه یک	۲۲۶۴۱۶۱۸/۴۲	۲۸/۲۰	۲۲۶۴/۱۶	۱۱۷۱۹۶	۲۱/۳۴

منطقه دو	۱۳۴۷۱۱۸۱/۵۸	۱۶/۷۸	۱۳۷۴/۱۲	۱۵۹۹۳۳	۲۹/۱۲
منطقه سه	۱۹۹۵۳۸۲۵/۲۳	۲۴/۸۵	۱۹۹۵/۳۸	۱۲۷۶۳۱	۲۳/۲۴
منطقه چهار	۲۲۲۸۹۳۴۱/۵۲	۲۷/۷۶	۲۲۸/۹۳	۱۲۸۱۳۵	۲۳/۳۳
منطقه مرکزی	۱۹۴۶۲۴۲/۲۷	۲/۴۲	۱۹۴/۶۲	۱۶۴۰۵	۲/۹۹
مجموع	۸۰۳۰۲۲۰۹/۰۱	۱۰۰	۸۰۳۰/۲۲	۵۴۹۳۰۰	۱۰۰

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

*ویژگی های جمعیتی و مساحت محدوده پیشنهادی شماره دو

گزینه پیشنهادی شماره دو به لحاظ مساحت ۳ درصد از مساحت شهر همدان و از نظر جمعیت نیز ۳/۵۶ درصد جمعیت شهر را شامل می شود. مرز این گزینه پیشنهادی کاملاً منطبق بر محلات موجود شهر می باشد و شش محله را در بر گرفته است. سهم مناطق یک و دو، دو محله و مناطق سه و چهار هر کدام یک محله می باشد.

جدول ۳. مشخصات مناطق پنج گانه پیشنهادی شهر همدان بر اساس گزینه دو

مناطق	مساحت (مترمربع)	درصد مساحت	مساحت (هکتار)	تعداد جمعیت	درصد جمعیت
منطقه یک	۲۲۶۴۱۶۱۸/۴۲	۲۰/۲۸	۲۲۶۴/۱۶	۱۱۷۱۹۶	۲۱/۳۴
منطقه دو	۱۳۰۰۴۷۲۴/۷۳	۱۶/۱۹	۱۳۰۰/۴۷	۱۵۶۷۹۷	۲۸/۵۴
منطقه سه	۱۹۹۵۳۸۲۵/۲۳	۲۴/۸۵	۱۹۹۵/۳۸	۱۲۷۶۳۱	۲۳/۲۴
منطقه چهار	۲۲۲۸۹۳۴۱/۵۲	۲۷/۷۶	۲۲۸/۹۳	۱۲۸۱۳۵	۲۳/۳۳
منطقه مرکزی	۲۴۱۲۶۹۹/۱۱	۳	۲۴۱/۲۷	۱۹۵۴۱	۳/۵۶
مجموع	۸۰۳۰۲۲۰۹/۰۱	۱۰۰	۸۰۳۰/۲۲	۵۴۹۳۰۰	۱۰۰

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

*ویژگی های جمعیتی و مساحت محدوده پیشنهادی شماره سه

گزینه پیشنهادی شماره سه از نظر شکلی نسبت به دو گزینه های قبلی نامتقارن تر و شامل ۲۳۰۹۴ نفر جمعیت می شود. از نظر درگیر کردن محلات موجود شهرداری نیز نه محله آن را که شامل شش محله به طور کامل و بخش هایی از محلات ۳۰۲، ۲۰۳ و ۱۰۳ را درگیر کرده است. این محدوده ۳/۶۸ درصد شهر همدان را دربرمی گیرد.

جدول ۴. مشخصات مناطق پنج گانه پیشنهادی شهر همدان بر اساس گزینه سه

مناطق	مساحت (مترمربع)	درصد مساحت	مساحت (هکتار)	تعداد جمعیت	درصد جمعیت
منطقه یک	۲۲۵۸۲۴۶۵/۶۰	۲۸/۱۲	۲۲۵۸/۲۵	۱۱۶۶۹۶	۲۱/۲۴
منطقه دو	۱۲۸۷۹۳۱۸/۲۳	۱۶/۰۴	۱۲۸۷/۹۳	۱۵۶۱۷۴	۲۸/۴۳
منطقه سه	۱۹۵۸۴۰۵/۴۰	۲۴/۴۱	۱۹۵۹/۸۴	۱۲۵۲۰۱	۲۲/۷۹
منطقه چهار	۲۲۲۸۹۳۴۱/۵۲	۲۷/۷۶	۲۲۸/۹۳	۱۲۸۱۳۵	۲۳/۳۳
منطقه مرکزی	۲۹۵۲۶۲۱/۱۹	۳/۶۸	۲۹۵/۲۶	۲۳۰۹۴	۴/۲
مجموع	۸۰۳۰۲۱۵۱/۹۴	۱۰۰	۸۰۳۰/۲۲	۵۴۹۳۰۰	۱۰۰

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

*ویژگی‌های جمعیتی و مساحت محدوده پیشنهادی شماره چهار

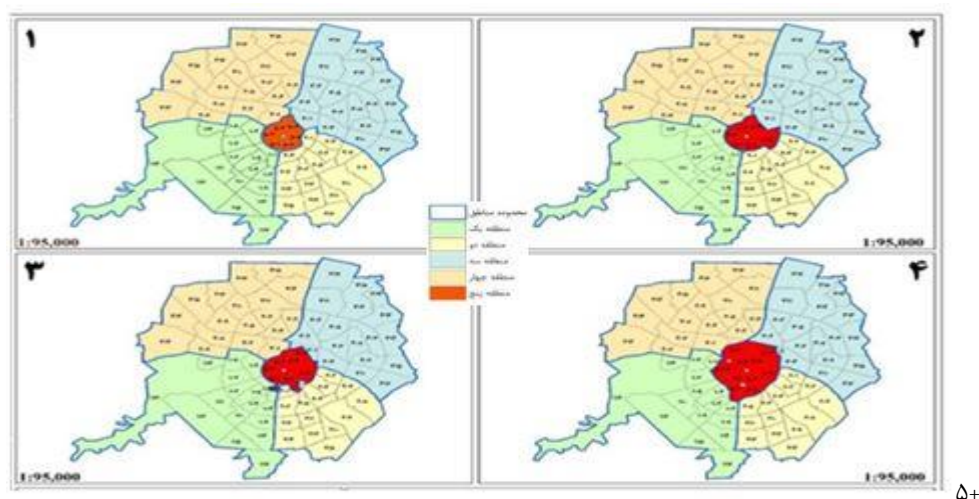
تقریباً منطبق بر محدوده شهر همدان در سال ۱۳۳۵ می‌شود و یازده محله از محلات شهرداری را درگیر کرده است.

گزینه شماره چهار (جدول ۵ و شکل ۲)، هم از نظر مساحت و هم از نظر جمعیت نسبت به گزینه‌های قبلی نسب مساحت و جمعیت بیشتری از شهر همدان را در برمی‌گیرد. این گزینه

جدول ۵. مشخصات مناطق پنج‌گانه پیشنهادی شهر همدان بر اساس گزینه چهار

مناطق	مساحت (مترمربع)	درصد مساحت	مساحت (هکتار)	تعداد جمعیت	درصد جمعیت
منطقه یک	۲۱۷۳۷۸۶۶/۷۸	۲۷/۰۷	۲۱۷۳/۷۹	۱۰۶۹۹۳	۱۹/۴۸
منطقه دو	۱۲۴۵۸۶۷۹/۹۲	۵۱/۱۵	۱۲۴۵/۸۷	۱۴۹۱۴۱	۲۷/۱۵
منطقه سه	۱۹۲۲۲۲۲/۷۵	۲۴	۱۹۲۷/۲۲	۱۱۸۹۸۹	۲۱/۶۶
منطقه چهار	۲۱۶۰۸۹۴۲/۳۱	۲۶/۹۱	۲۱۶۰/۸۹	۱۲۲۵۲۲	۲۲/۳۱
منطقه مرکزی	۵۲۲۴۴۹۷/۲۵	۶/۵۱	۵۲۲/۴۵	۵۱۶۵۵	۹/۴۰
مجموع	۸۰۳۰۲۲۰۹	۱۰۰	۸۰۳۰/۲۲	۵۴۹۳۰۰	۱۰۰

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شکل ۲. مناطق پنج‌گانه شهر همدان بر اساس مجموع گزینه‌های پیشنهادی، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شهرداری، در صورت اجرا شدن گزینه‌های مذکور ارائه شده است. براساس نتایج حاصله منطقه دو از نظر جمعیت در تمامی گزینه‌های پیشنهادی، بیشترین درصد مساحت را از دست می‌دهد و منطقه یک نیز همین شرایط را از نظر جمعیتی دارد.

در ابتدا به منظور تخمین دقیق تغییرات مساحتی و جمعیتی گزینه‌های پیشنهادی، هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با مناطق چهارگانه موجود (مناطق ۱، ۲، ۳ و ۴ شهرداری همدان) مورد بررسی قرار گرفتند. در جدول (۶) میزان تغییرات (افزایش یا کاهش) مساحت و جمعیت از مناطق چهارگانه موجود

جدول ۶. سهم مساحت و جمعیت کاسته شده از مناطق چهارگانه شهرداری بر اساس مجموعه گزینه‌های پیشنهادی

مجموع	مساحت و جمعیت کاسته شده از مناطق چهارگانه شهرداری				سهم	محدوده‌های پیشنهادی منطقه مرکزی
	منطقه چهار	منطقه سه	منطقه دو	منطقه یک		
۱۰/۲۶	۱/۷۱	۱/۸۶	۴/۰۸	۲/۶۱	مساحت (هکتار)	محدوده پیشنهادی شماره یک
۱۱/۷۳	۰/۵۹	۰/۱۴	۳/۹۳	۷/۰۸	جمعیت	
۱۳/۵۸	۱/۷۱	۱/۸۶	۷/۴	۲/۶۱	مساحت (هکتار)	محدوده پیشنهادی شماره دو
۱۳/۶۲	۰/۵۹	۰/۱۴	۵/۸۱	۷/۰۸	جمعیت	
۱۶/۴۸	۱/۷۱	۳/۶۱	۸/۲۹	۲/۸۶	مساحت (هکتار)	محدوده پیشنهادی شماره سه
۱۶/۲۹	۰/۵۹	۲/۰۴	۶/۱۹	۷/۴۷	جمعیت	
۲۷/۷۱	۴/۷۱	۵/۲۲	۱۱/۲۹	۶/۵	مساحت (هکتار)	محدوده پیشنهادی شماره چهار
۳۷/۴۲	۴/۹۴	۶/۹	۱۰/۴۱	۱۵/۱۷	جمعیت	

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

۲.۳. شناسایی معیارها و تعیین محدوده هسته مرکزی شهر

همدان

شناخت و تسلط لازم بر مناطق پیشنهادی و همچنین منطقه‌بندی شهری داشتند، خواسته شد که مهم‌ترین معیارها جهت تعیین محدوده جدید شهرداری را ارائه نمایند. پس از دریافت نتایج و حذف موارد تکراری، نتایج بار دیگر به خبرگان ارسال شد و در نهایت در دو مرحله، ۴ معیار با بیشترین امتیاز شناسایی و استخراج شدند (جدول ۷).

به منظور شناسایی و استخراج معیارهایی جهت تحلیل وضعیت و مقایسه گزینه‌های پیشنهادی جهت اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس دارا بودن معیار تبدیل به منطقه شهرداری هسته مرکزی، از روش دلفی استفاده شد. بدین ترتیب که از خبرگان که شامل ۳۸ نفر از مدیران شهرداری و شورای شهر، کارشناسان و متخصصان حوزه مدیریت شهری همدان بوده و

جدول ۷. معیارهای استخراج شده بر اساس تکنیک دلفی

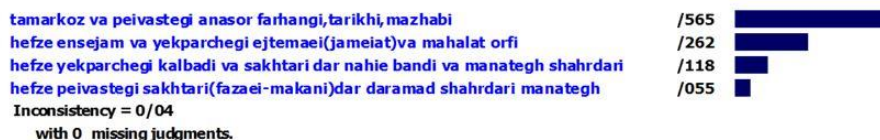
معیارهای تعیین منطقه جدید در هسته مرکزی شهر همدان	
تمرکز و پیوستگی عناصر فرهنگی-تاریخی-مذهبی	تعیین مرز مناطق بر اساس عوارض و لبه‌های شهری
حفظ انسجام و یکپارچگی اجتماعی محلات عرفی	استعداد درآمذایی برای شهرداری

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

توزیع شد. نتایج نهایی حاصل از این مرحله در شکل (۳) نشان داده شده است. همانطور که ملاحظه می‌شود از میان معیارهای منتخب، تمرکز و پیوستگی عناصر فرهنگی-تاریخی-مذهبی بیشترین ضریب اهمیت را کسب کرده است.

در ادامه به منظور تعیین ضریب اهمیت هر یک از معیارهای استخراج شده در تعیین محدوده شهرداری بافت تاریخی از بین ۴ گزینه پیشنهادی، پرسشنامه‌ای مطابق با فرمت پرسشنامه AHP (مقایسات زوجی) تنظیم و برای امتیازدهی بین خبرگان

Priorities with respect to:
Goal: taeine mahnade monaseb

شکل ۳. نتایج نهایی تعیین ضریب اهمیت شاخص‌های تعیین شده براساس تحلیل سلسله مراتبی AHP، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

تیین ضرایب اهمیت مناطق پیشنهادی شهرداری منطقه مرکزی

شهر همدان

این قسمت از فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی، دارای دو بخش است: در گام نخست، مناطق مورد بررسی بر اساس هر کدام از معیارها به تفکیک تحلیل و اولویت‌بندی می‌شوند و سپس، جایگاه هر کدام از منطقه‌ها نسبت به کل معیارها (با احتساب

تمرکز و پیوستگی عناصر فرهنگی-تاریخی-مذهبی در بررسی وضعیت هر یک از گزینه‌های پیشنهادی به لحاظ عناصر تاریخی - فرهنگی و مذهبی (جدول) در گام نخست موقعیت مکانی هر یک از عناصر را با توجه به پیمایش صورت گرفته در محدوده‌های مذکور لکه‌گذاری و در گام بعدی مساحت هر یک از آنها به تفکیک گزینه‌های پیشنهادی محاسبه شده است و در نهایت به منظور تعیین گزینه مناسب‌تر در معیار تمرکز و پیوستگی عناصر تاریخی - فرهنگی، نسبت مساحت عناصر تاریخی - فرهنگی به مساحت محدوده

تمرکز و پیوستگی عناصر فرهنگی-تاریخی-مذهبی

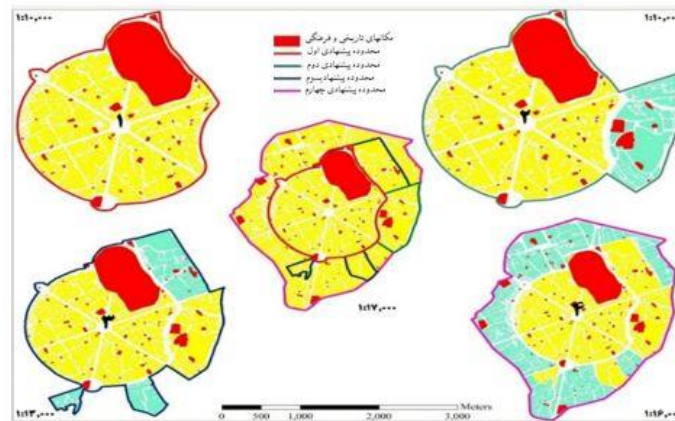
پیشنهادی به دست آمده که ملاک تعیین امتیاز گزینه مناسب است. نسبت حاصله عددی است بین صفر و یک، بدیهی‌ست هرچقدر نسبت مذکور به یک نزدیک‌تر باشد گزینه پیشنهادی امتیاز بالاتری را کسب خواهد کرد. همانطور که ملاحظه می‌شود بر اساس معیار تمرکز و پیوستگی عناصر فرهنگی-تاریخی-مذهبی، گزینه پیشنهادی ۱ با امتیاز بالاتر در اولویت قرار گرفته است که شکل (۴) موقعیت مکانی محدوده را نشان می‌دهد.

در بررسی وضعیت هر یک از گزینه‌های پیشنهادی به لحاظ عناصر تاریخی - فرهنگی و مذهبی (جدول) در گام نخست موقعیت مکانی هر یک از عناصر را با توجه به پیمایش صورت گرفته در محدوده‌های مذکور لکه‌گذاری و در گام بعدی مساحت هر یک از آنها به تفکیک گزینه‌های پیشنهادی محاسبه شده است و در نهایت به منظور تعیین گزینه مناسب‌تر در معیار تمرکز و پیوستگی عناصر تاریخی - فرهنگی، نسبت مساحت عناصر تاریخی - فرهنگی به مساحت محدوده

جدول ۸. امتیاز کسب شده هر یک از گزینه‌های پیشنهادی در معیار تمرکز و پیوستگی عناصر تاریخی - فرهنگی

گزینه‌های پیشنهادی	مساحت عناصر تاریخی - فرهنگی	مساحت گزینه‌های پیشنهادی	نسبت مساحت	امتیاز
۱	۳۷۴۲۱۵/۹۳	۱۹۵۹۴۹۷/۳۹	۰/۱۹	۹
۲	۴۰۹۹۳۹/۹۶	۲۴۲۵۹۵۴/۸۹	۰/۱۷	۷
۳	۴۲۲۹۶۲/۰۶	۲۹۶۵۸۷۶/۹۸	۰/۱۴	۵
۴	۴۸۳۰۵۳/۳۵	۲۷۳۸۶۷/۴۷	۰/۰۹	۱

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شکل ۴. موقعیت مکان‌های تاریخی - فرهنگی در محدوده‌های پیشنهادی منطقه مرکزی همدان، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

حفظ هویت و انسجام اجتماعی محلات عرفی

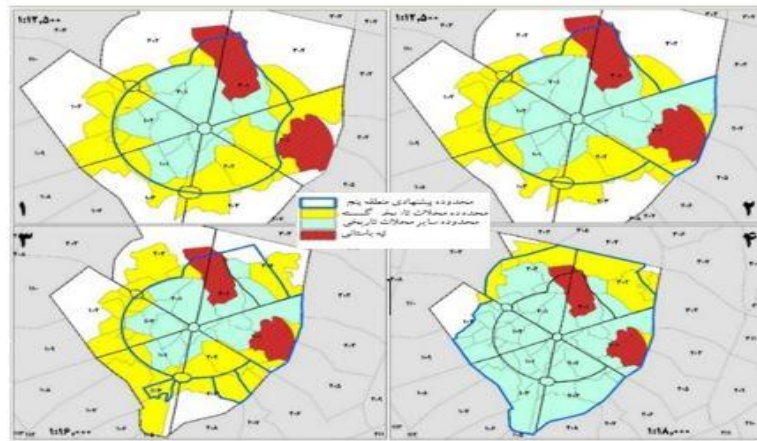
تجزیه و تحلیل قرار گرفته که نتایج آن در نقشه زیر قابل مشاهده است. همچنین جهت تجربه و تحلیل دقیق‌تر، میزان گسست ایجاد شده در محله بندی موجود شهرداری در صورت اجرای طرح منطقه مرکزی نیز مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت تعداد محلات تغییر یافته به تفکیک گزینه‌ها پیشنهادی استخراج و بر اساس آن امتیاز دریافتی گزینه‌های پیشنهادی تعیین گردید (جدول ۹).

لازم است در منطقه بندی جدید به حفظ یکپارچگی، هویت و انسجام اجتماعی محلات تا حد امکان توجه شود و از گسست در ساختار محلات قدیمی ممانعت به عمل آید (شکل ۵). جهت تحقق این هدف ابتدا مرز محلات قدیمی شهر همدان در چهار گزینه‌ی پیشنهادی پیاده سازی شده و در مرحله بعد میزان تغییرات ایجاد شده توسط هر یک از گزینه‌های مذکور در ساختار محلات قدیمی مورد بررسی و

جدول ۹. امتیاز کسب شده هر یک از گزینه‌های پیشنهادی در معیار حفظ انسجام اجتماعی در محلات عرفی و شهرداری

امتیاز محلات شهرداری	امتیاز محلات عرفی	تعداد محلات گسسته شده		گزینه‌های پیشنهادی
		بر اساس محلات شهرداری	بر اساس محلات عرفی	
۷	۳	۱	۱۵	۱
۹	۳	۰	۱۵	۲
۵	۱	۳	۱۹	۳
۵	۹	۳	۶	۴

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شکل ۵. وضعیت گسست محلات قدیمی شهر همدان در محدوده‌های پیشنهادی منطقه مرکزی، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

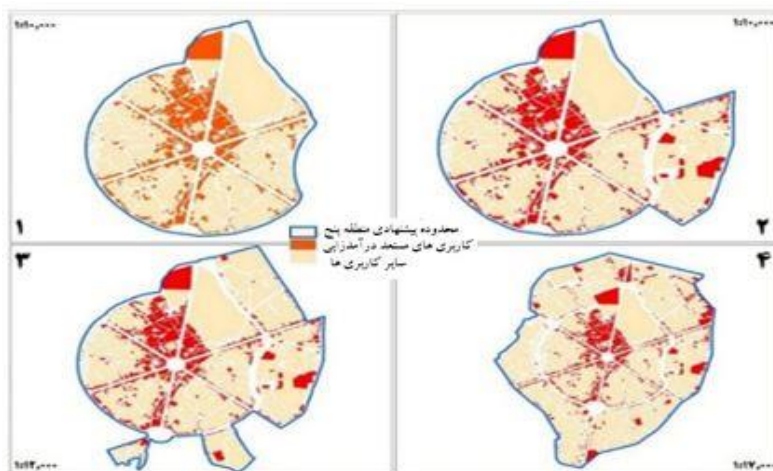
استعداد درآمدزایی برای شهرداری

جهت بررسی استعداد درآمدزایی هر یک از گزینه‌های پیشنهادی به بررسی درآمدهای ناشی از عوارض عمومی و عوارض اختصاصی پرداخته شده است (جدول ۱۰). بدین منظور لیستی از کاربری‌های مستعد درآمدزایی تهیه و موقعیت

مکانی آن‌ها را در هر یک از گزینه‌های پیشنهادی مشخص گردید. در گام بعدی جهت ارزیابی و اولویت‌بندی گزینه‌های مطروحه مساحت پهنه‌های مستعد درآمدزایی هر محدوده را به مساحت کل محدوده پیشنهادی تقسیم و نسبت آن‌ها به‌دست آمده و ارزیابی نهایی در این معیار نیز بر اساس همین نسبت صورت گرفته است (شکل ۶).

جدول ۱۰. امتیاز کسب‌شده هر یک از گزینه‌های پیشنهادی در معیار استعداد درآمدزایی

گزینه‌های پیشنهادی	مساحت پهنه‌های مستعد درآمدزایی	مساحت گزینه‌های پیشنهادی	نسبت مساحت	امتیاز
۱	۳۵۸۲۱۰/۳۱	۱۹۵۹۴۹۷/۳۹	۰/۱۸	۹
۲	۴۱۱۹۴۵/۴۹	۲۴۲۵۹۵۴/۸۹	۰/۱۷	۷
۳	۴۳۵۹۴۸/۹۸	۲۹۶۵۸۷۶/۹۸	۰/۱۵	۵
۴	۵۹۸۰۱۶/۲۳	۵۲۷۳۸۶۷/۴۷	۰/۱۱	۱

شکل ۶. وضعیت محدوده‌های پیشنهادی منطقه مرکزی شهر همدان به لحاظ استعداد درآمدزایی، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

تعیین مرز مناطق بر اساس عوارض و لبه‌های شهری

لبه شهر عاملی خطی است، معمولاً (اما نه همیشه) مرز مابین دو قسمت متفاوت است و در تشخیص سیمای شهر، به‌عنوان عاملی جانبی مورد مراجعه قرار می‌گیرد لبه شهری طبیعی، نتیجه انطباق لبه شهری و عوارض طبیعی است. چنانچه عنصر خطی طبیعی بتواند در سازمان فضایی شهر نقش داشته باشد، می‌تواند به‌صورت لبه شهری طبیعی عمل کند، اگر این بستر قابلیت ایفای نقش در سازمان فضایی شهر

را نداشته باشد، انسان به‌صورت مصنوع می‌تواند آن را ایجاد کند. لبه‌های شهری طبیعی که در نتیجه انطباق لبه شهری و عوارض طبیعی حاصل می‌شوند، علاوه بر تأثیری که در سیمای شهر دارند به لحاظ کاربردی نیز می‌توانند به‌عنوان یک فضای جمعی در شهر عمل کنند. در این شاخص گزینه پیشنهادی ۱ بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده است (جدول ۱۱ و شکل ۷).

جدول ۱۱. امتیاز کسب‌شده هر یک از گزینه‌های پیشنهادی در معیار لبه‌های شاخص

گزینه‌های پیشنهادی	امتیاز لبه‌ها
۱	۹
۲	۹
۳	۵
۴	۵

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شکل ۷. وضعیت محدوده‌های پیشنهادی منطقه مرکزی شهر همدان به لحاظ لبه‌های شهری، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲
در ادامه نیز به منظور انتخاب گزینه بهتر از مدل SAW استفاده شده است. جدول (۱۲).

جدول ۱۲. جدول تصمیم‌گیری گزینه‌های پیشنهادی

استعداد درآمدزایی مناطق	تعیین مرز مناطق بر اساس لبه‌ها و عوارض شاخص	حفظ هویت انسجام اجتماعی محلات عرفی و شهرداری		تمرکز و پیوستگی عناصر تاریخی و فرهنگی	معیارها	
		مثبت	مثبت		جنس معیارها	وزن معیارها
مثبت	مثبت	مثبت	مثبت	مثبت		
۰/۱۱۸	۰/۰۵۵	۰/۲۶۲	۰/۲۶۲	۰/۵۶۵		
۹	۹	۷	۳	۹	گزینه اول	
۷	۹	۹	۳	۷	گزینه دوم	
۵	۵	۵	۱	۵	گزینه سوم	
۱	۵	۵	۹	۱	گزینه چهارم	

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

جدول ۱۳. ماتریس نرمالیزه شده (بی مقیاس) گزینه‌های پیشنهادی

استعداد درآمدزایی مناطق	تعیین مرز مناطق بر اساس لبه‌ها و عوارض شاخص	حفظ هویت انسجام اجتماعی محلات عرفی و شهرداری		تمرکز و پیوستگی عناصر تاریخی و فرهنگی	معیارها	
		مثبت	مثبت		جنس معیارها	وزن معیارها
مثبت	مثبت	مثبت	مثبت	مثبت		
۰/۱۱۸	۰/۰۵۵	۰/۲۶۲	۰/۲۶۲	۰/۵۶۵		
۱	۱	۰/۷۷۸	۰/۳۳۳	۱	گزینه اول	
۰/۷۷۸	۱	۱	۰/۳۳۳	۰/۷۷۸	گزینه دوم	
۰/۵۵۶	۰/۵۵۶	۰/۵۵۶	۰/۱۱۱	۰/۵۵۶	گزینه سوم	
۰/۱۱۱	۰/۵۵۶	۰/۵۵۶	۱	۰/۱۱۱	گزینه چهارم	

جدول ۱۴. ماتریس تصمیم بی مقیاس شده موزن گزینه‌های پیشنهادی

معیارها	تمرکز و پیوستگی عناصر تاریخی و فرهنگی	حفظ هویت انسجام اجتماعی محلات عرفی و شهرداری		تعیین مرز مناطق بر اساس لبه‌ها و عوارض شاخص	استعداد درآمذزایی مناطق
		مثبت	مثبت		
جنس معیارها	مثبت	مثبت	مثبت	مثبت	مثبت
وزن معیارها	۰/۵۶۵	۰/۲۶۲	۰/۲۶۲	۰/۰۵۵	۰/۱۱۸
گزینه‌ها	گزینه اول	۰/۵۶۵	۰/۰۸۷	۰/۱۸۷	۰/۱۱۸
	گزینه دوم	۰/۴۳۹	۰/۰۸۷	۰/۱۴۶	۰/۰۹۲
	گزینه سوم	۰/۳۱۴	۰/۲۶۲	۰/۰۳۱	۰/۰۶۶
	گزینه چهارم	۰/۰۶۳	۰/۰۲۹	۰/۲۶۲	۰/۰۳۱

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

گزینه‌ها رتبه‌بندی می‌شوند. همان‌طور که مشاهده می‌شود گزینه شماره یک با ۱/۲۹ درصد مطلوبیت بیشترین مطلوبیت را بین گزینه‌های دیگر دارد بنابراین رتبه اول را به خود اختصاص می‌دهد. گزینه‌های ۲ و ۳ نیز در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

رتبه‌بندی گزینه‌ها بر اساس میزان مطلوبیت آن‌ها

با جمع سطری ماتریس وزن‌ها امتیاز هر گزینه محاسبه می‌شود (جدول ۱۵). گزینه‌ای که بیشترین مطلوبیت را داشته باشد رتبه اول را به خود اختصاص می‌دهد. به همین صورت

جدول ۱۵. میزان مطلوبیت و رتبه گزینه‌ها پیشنهادی

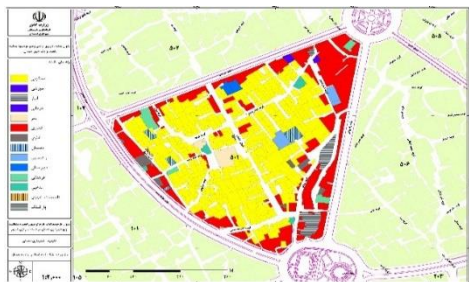
رتبه هر گزینه	میزان مطلوبیت گزینه‌ها	گزینه‌های پیشنهادی
۱	۱/۰۲۹	گزینه اول
۲	۰/۹۳۶	گزینه دوم
۳	۰/۵۸۵	گزینه سوم
۴	۰/۵۱۴	گزینه چهارم

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

ارزش به تفکیک محلات، موقعیت و مساحت کاربری‌های مهم در سطح محلات و نحوه استفاده از زمین پرداخته شد. در ادامه مشخصات محلات منطقه مرکزی شهر همدان بر اساس آیت‌های مطروحه در قالب نقشه (شکل ۸ تا ۱۳) و جداول توصیفی قابل مشاهده می‌باشد (جدول ۱۶ تا ۲۱).

شناخت ویژگی‌های جمعیتی و کالبدی گزینه برتر

پس از مشخص شدن گزینه برتر جهت شناخت بهتر ویژگی‌های جمعیتی و کالبدی این محدوده به بررسی میزان جمعیت براساس آخرین دوره سرشماری در مقیاس محلات، مساحت و حدود محلات آن، موقعیت مکانی آثار و مکان‌های با

شکل ۸. موقعیت و کاربری محله ۵۰۱، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

جدول ۱۶. مشخصات محله ۵۰۱

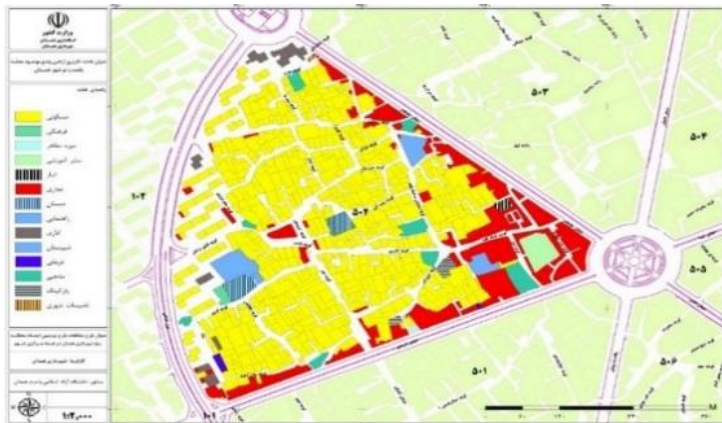
شماره محله	جمعیت محله (سال ۱۳۹۵)	مساحت محله (مترمربع)
۵۰۱	۳۶۰۶	۲۷۹۰۴۵/۱۶
نام محله		کولانج - ذوالریاستین - کبابیان
آثار و مکان‌های با ارزش		مسجد کولانج-مسجد کبابیان-خانه نراقی‌ها-

جدول ۱۷. مشخصات محله ۵۰۲

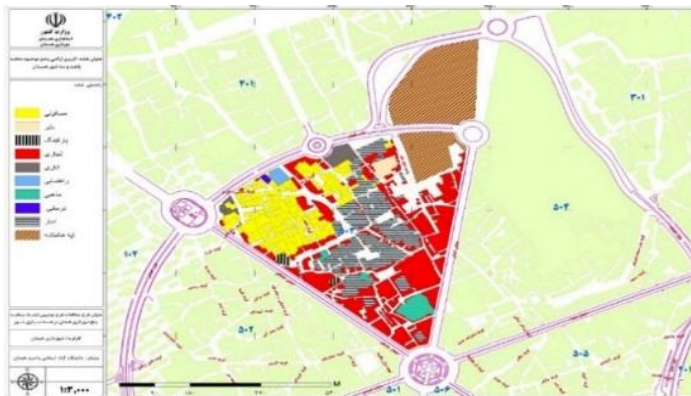
شماره محله	جمعیت محله (سال ۱۳۹۵)	مساحت محله (مترمربع)
۵۰۲	۵۳۲۰	۳۲۷۷۶۸/۰۳
نام محله		قاشق تراشان
آثار و مکان‌های با ارزش		آرامگاه استر و مردخای-موزه مردم شناسی حمام قلعه-موزه مفاخر-مسجد میرزا لطف الله-مقبره پلویی-مسجد حمام قلعه-
شماره محله	جمعیت محله (سال ۱۳۹۵)	مساحت محله (مترمربع)
۵۰۳	۷۶۰	۳۸۷۶۴۸/۸۲
نام محله		بازار
آثار و مکان‌های با ارزش		گنبد علویان-کاروانسرای حسین‌خانی-کاروانسرای شریفیه-کاروانسرای میرزا کاظم-کاروانسرای گلشن-مسجد جامع
شماره محله	جمعیت محله (سال ۱۳۹۵)	مساحت محله (مترمربع)
۵۰۴	۱۷۶	۳۷۸۱۳۱/۴۵
نام محله		سرگذر
آثار و مکان‌های با ارزش		تپه هگمتانه-کلیسای گریگوری استیپانوس-کلیسای حضرت مریم-موزه باستان شناسی-مسجد نظریگ-شاهزاده حسین-
شماره محله	جمعیت محله (سال ۱۳۹۵)	مساحت محله (مترمربع)
۵۰۵	۲۴۸۳	۲۶۰۵۳۸/۲۸
نام محله		حاجی
آثار و مکان‌های با ارزش		مسجد میرزاتقی-مسجد محله حاجی-امامزاده عیسی ابن احمد-دبیرستان علویان
شماره محله	جمعیت محله (سال ۱۳۹۵)	مساحت محله (مترمربع)
۵۰۶	۴۰۶۰	۳۱۲۴۱۰/۴۹
نام محله		آقاچانی بیگ

آثار و مکان‌های با ارزش مسجد امامزاده یحیی-امامزاده یحیی-مسجد حاج سرتیپ-مسجد آفاجانی بیگ-سقاخانه حضرت ابوالفضل-امامزاده زبیده خاتون-

منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

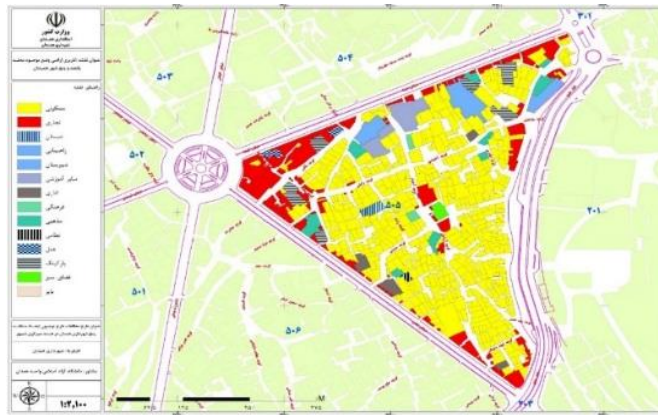
شکل ۹. موقعیت و کاربری محله ۵۰۲، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

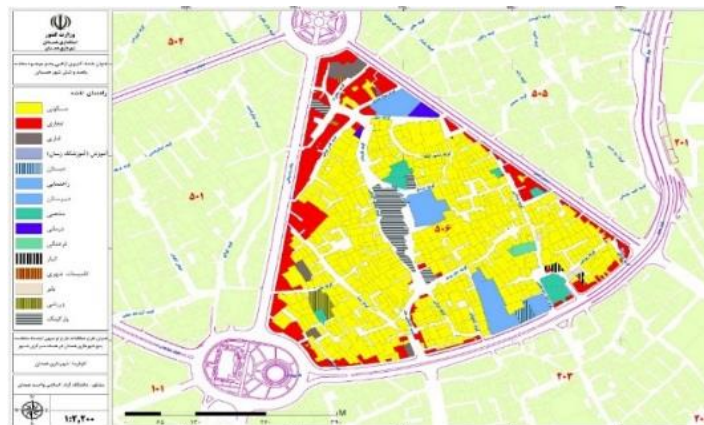
شکل ۱۰. موقعیت و کاربری محله ۵۰۳، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شکل ۱۱. موقعیت و کاربری محله ۵۰۴، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شکل ۱۲. موقعیت و کاربری محله ۵۰۵، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

شکل ۱۳. موقعیت و کاربری محله ۵۰۶، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲

۴. بحث و نتیجه گیری

مناطق هستند. در این زمینه تقسیم وظایف با رویکرد تفویض اختیارات به مدیران بخشی یکی از راه کارهای مناسب جهت مدیریت اثربخش و کارآمد مناطق مختلف شهری و به طور خاص بافت تاریخی شهرها است، که با مطالعه [Taj Ahmadi Tabrizi & Zamani Fard \(2022\)](#)، همخوانی دارد.

شهر همدان به عنوان پایتخت تاریخ و تمدن ایران و همچنین با سابقه چند هزارساله، از هسته تاریخی ارزشمندی برخوردار است که نمایانگر هویت تاریخی این شهر است، اما متأسفانه در سال‌های گذشته با تراکم جمعیت، ترافیک سنگین و کاربری‌های ناسازگار مواجه شده و ساختار کالبدی، هویت فرهنگی و تاریخی آن به خطر افتاده است. از مهم‌ترین دلایل به انزوای رفتن بافت تاریخی و سنتی مرکز شهر همدان، وجود

یکی از مهم‌ترین دلایل وجود مشکلات در بافت تاریخی همدان، تداخل مدیریتی و تقسیم این بافت در چهار منطقه موجود شهر است که منجر به اغتشاش عملکردی-مدیریتی و اعمال سلیق متنوع به دلیل عدم یکپارچگی و نبود مدیریت واحد در بافت تاریخی مرکز شهر شده است. از اینرو اولین گام در راستای شکل‌گیری مدیریت یکپارچه در هسته تاریخی کهن شهر همدان، تعیین محدوده کالبدی واقعی بافت جهت منطقه‌بندی مجزا و ایجاد مدیریت ویژه بافت تاریخی است. در این رابطه شهرداری‌ها به عنوان مهم‌ترین رکن مدیریت شهری، نیازمند بکارگیری روش‌های علمی و اقتصادی فراخور ماهیت و نیازهای مناطق مختلف شهری (ویژه مناطق تاریخی شهرها) به منظور حل مشکلات، خدمت‌رسانی و مدیریت بهتر این

همچنین پیمایش‌های انجام شده، تعیین چهار محدوده پیشنهادی (محدوده‌های شماره یک، دو، سه و چهار) به عنوان محدوده منطقه مرکزی شهرداری همدان بود.

در ادامه به منظور اولویت‌بندی چهار گزینه پیشنهادی و انتخاب گزینه ارجح، شاخص‌هایی بر اساس روش دلفی استخراج و با استفاده از پرسشنامه‌ی تحلیل سلسله‌مراتبی (مقیاسات زوجی)، هر یک از گزینه‌های پیشنهادی بر اساس چهار شاخص استخراج شده توسط خبرگان امتیازدهی شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد گزینه پیشنهادی اول (رینگ مرکزی شهر) بیشترین امتیاز را از نظر خبرگان در هر چهار شاخص؛ ۱- تمرکز و پیوستگی عناصر فرهنگی-تاریخی-مذهبی، ۲-تعیین مرز مناطق بر اساس عوارض و لبه‌های شهری، ۳-حفظ انسجام و یکپارچگی اجتماعی محلات عرفی، و ۴- استعداد درآمدزایی برای شهرداری؛ به دست آورده است. بنابراین در مجموع گزینه پیشنهادی شماره ۱ با امتیاز ۱،۲۹، بیشترین درصد مطلوبیت را به عنوان محدوده کالبدی بافت تاریخی شهر همدان به خود اختصاص داده است. با توجه به نتیجه حاصل شده از پژوهش حاضر، انتظار می‌رود مدیران شهری و متولیان راه‌اندازی شهرداری بافت تاریخی و سنتی مرکز شهر همدان، اقدامات لازم را در جهت تأسیس شهرداری بافت و حفاظت و صیانت از سرمایه‌های ارزشمند کهن‌شهر همدان انجام داده و از انزوای و فرسودگی بیشتر این محدوده و آثار با ارزش ملی و بین‌المللی آن جلوگیری نموده و با اتخاذ برنامه‌های بهسازی و بازسازی مقتضی، برگه‌های سند تاریخی کهن‌شهر همدان را ترمیم نمایند.

تداخل مدیریتی و تقسیم این بافت در چهار منطقه موجود شهر و در نتیجه اغتشاش عملکردی-مدیریتی و برخوردهای سلیقه‌ای مدیران و متولیان امر در این محدوده است. از اینرو به منظور ارائه خدمات مناسب‌تر مناطق خاص شهری و افزایش کارایی در خدمات‌رسانی به شهروندان، منطبق بر دستورالعمل شماره ۱۵۶۹۴۲ مورخ ۲۳ / ۱۱ / ۱۳۹۵ با عنوان دستورالعمل محله‌بندی و منطقه‌بندی شهری در شهرداری، نیاز به تهیه طرح پیشنهادی منطقه‌بندی جدید شهر همدان احساس گردید، که می‌توان مهم‌ترین الزامات و ضرورت‌های ایجاد شهرداری بافت تاریخی هسته‌ی مرکزی را حفاظت از بافت تاریخی و میراثی شهر و همچنین صیانت از فرم و معماری ایرانی-اسلامی، میدان، بازار، مسجد جامع و بازسازی و بهسازی ابنیه موجود در هسته مرکزی دانست.

در این راستا جهت تعیین محدوده موردنظر شهرداری بافت تاریخی، کمیته تخصصی به همت مسئولین راه‌اندازی این منطقه و با حضور افراد متخصص دانشگاهی، مدیران شهری، مهندسين، پیمانکاران و کارفرمایان حوزه مرتبط با شهر و جمعی از مدیران و کارشناسان فرهنگی تشکیل شد. کمیته تخصصی مذکور فراخور نیاز، جلسات متعدد و مشترکی با شهردار و اعضای شورای شهر همدان، مدیران و کارشناسان شهری، اساتید و اعضاء هیئت علمی دانشگاه‌ها، سازمان‌های مرتبط و بخش خصوصی، متولیان فرهنگی و کمیته شهرداری و معماری مرکز مطالعات و پژوهش‌های شورای اسلامی شهر همدان برگزار و بر اساس نظرات کارشناسی مطرح شده در جلسات و اطلاعات نقشه‌ای موجود (نقشه سال ۱۳۳۵)، ابعاد مختلف تعیین محدوده کالبدی شهرداری بافت تاریخی بررسی و تجزیه و تحلیل گردید. ماحصل جلسات کمیته کارشناسی و

فهرست منابع

in the 3rd district of Isfahan city. Shahr Sazi Knowledge, 3(4), 73-90. (In Persian)
Gharab, N. 2001. "Investigation of the mechanisms of preserving and revitalizing historical textures in the city", Center for

Ghale Noi, M, Mokhtarzadeh, S, & Bahrami, A. 2018. Evaluation and analysis of the impact of contemporary streets created on the spatial structural system of historical contexts

- example: the central fabric of Khorramabad city), Urban Studies Journal, number. (In Persian)
- Shatrian Vaiqan, O., & Debdbeh, M., 2018. the approach of revitalizing historical and valuable urban contexts in preserving the architectural identity of buildings, urban design studies and urban researches, number 6, series 9, 57-64. (In Persian)
- Shakoi, H. 2015. New Perspectives in Urban Geography, Volume 1, Samet Publications. (In Persian)
- Shamai, A., & Pourahmad, A. 2004. "Urban improvement and modernization from the point of view of geography, Tehran" Tehran
- Urban Planning Studies of the Ministry of Interior. (In Persian)
- Jahangir, M. 2006. "The Law of the Fourth Economic, Social and Cultural Development Program of the Islamic Republic of Iran", Doran Publishing House, Tehran. (In Persian)
- Adham, Z. 2015. Designing a tourist walking route in the historical center of Tehran", Bachelor's thesis, Department of Urban Planning and Architecture, University of Tehran. (In Persian).
- Daneshpour, A.H., & Shiri, E, 2014. Functional physical elements shaping the historical textures of Islamic Iranian cities, Naqsh Jahan Magazine, 5(1), 17-25. (In Persian)
- Denyer, S. 2017. Authenticity in World Heritage cultural landscapes: Continuity and change. In Francisco Javier L. Morales and Francisco Vidargas) Ed. (, New views on authenticity and integrity in the World Heritage of the Americas (60–64). INAH, México: Patrimoino.
- Habibi, M., & Maqsoodi, M. 2008. "Urban renovation", University of Tehran Press. (In Persian)
- Heydari Chianeh, R. 2009. "Fundamentals of Tourism Industry Planning" Samt Publications. (In Persian)
- Hanachi, P. 2002. "First Speech", Abadi Quarterly, No. 15: 4-6. (In Persian)
- Marianaji, Z., Darvishi, M., & Abbasi, H., 2018. Application of Statistical Models and Satellite Imagery in the Evolution of Heat Island in Hamedan City, Geographical Researches Quarterly Journal. 2018; 33(3):124-136. (In Persian)
- Mohammadzadeh Lotfi, E. 2018. Revival of historical urban contexts based on the tourism approach, Shabak Quarterly, No. 6, 57, 65-73. (In Persian)
- Mohammad Salehi, Z., & Sheikhi, H., & Rahimyoun, A.A. 2013. physical-environmental improvement of the central fabric of the city with the approach of sustainable urban development (case